

eminentem scientiæ charitatem Christi, quid insanius, quam putare ex Deo esse scientiam quæ subdenda est charitati; et ex hominibus esse charitatem quæ supereminet scientiæ. » Ubi S. Augustinus hunc locum de scientia et charitate in genere explicat, q. d. Apostolus: Charitas longe antecellit omnem scientiam; ut fusiis docuit I Corinth. xiii. Verum quia Apostolus non absolute dicit charitatem, sed limitat addens: « Charitatem Christi, » et quia toto hoc capite deprecavit charitatem in Christo nobis exhibitam, hinc quarto et simplicissime, « charitatem Christi, » id est quam Christus nobis exhibuit, vocat « supereminentem scientiæ, » id est majorem quam ut sciri, intelligi et comprehendi possit, q. d. Charitas Christi tanta est, ut superet omnem humanam cognitionem et scientiam. Ita Theophylactus, (Ecumenius et Ambrosius, qui ait: « Post Dei Patris infinitam et incomprehensibilem cognitionem, et inenarrabilem clementiam, Christi quoque nos vult agnoscere charitatem, quæ supereminens (ita enim legendum videtur in Ambrosio, non autem supereminens) est scientiæ: quis enim potest colligere mysterii hujus charitatis rationem, ut et Deus hominis causa homo nascatur, deinde moriatur pro hominibus, pro servis dominus, pro creaturis creator, pro impiis pius? »

UT IMPLEAMINI IN OMNEM PLENITUDINEM DEI. — Primo, aliqui apud Theophylactum et Ecumenium: Plenitudo Dei, inquit, est sacra Trinitas: Pater, Filius et Spiritus Sanctus, q. d. Ut plene SS. Trinitatem, ejusque attributa, et dimensiones jam dictas cognoscatis, ametis, adoretis et vobis. Secundo et melius Theophylactus et alii,

q. d. Ut sitis pleni omni sapientia, virtute et perfectione, maxime charitate qua plenus est Deus; seu, ut Dei cognitione, amore omniumque bonorum divinorum plenitudine impleamini.

20. EI AUTEM, QUI POTENS EST OMNIA FACERE SUPERABUNDANTER QUAM PETIMUS AUT INTELLIGIMUS. — Græce est clarior sensus et efficacior spiritus: τῷ καὶ δυνατῷ ὡς οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀποκαταστήσει ἡμᾶς ἀνεπίστα ἢ νοεῖν, id est, ei qui potest super omnia facere ex abundantia super ea quæ petimus aut intelligimus, id est qui potest facere omnia eximie melius, amplius et abundantius quam petamus aut intelligamus, q. d. Spero quod Deus, qui tam liberalis est, ut vota nostra superet, et hocce meum votum, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei, implebit et superabit; utque impleat et superet tacite eum rogo et obsecro. Nota miosin, « potens est, » id est potest, et re ipsa facit, et facere solet. Simile est II Cor. cap. ix, vers. 8, ut ibi dixi.

SECUNDUM VIRTUTEM QUE OPERATUR IN NOBIS. — κατὰ τὴν δύναμιν, secundum vim et potentiam, id est gratiam et spiritum, qui nos potenter ad ardua virtutum opera impellit, q. d. Quod Deus potens sit, imo velit facere plura quam petam aut intelligam, patet ex tanta vi et potentia gratiæ ipsius, quam actu dat, quamque indes experimur super omnem spem et cogitationem nostram (1).

21. IPSI GLORIA IN ECCLESIA, ET IN CHRISTO JESU. — Græca non habent conjunctionem et, sique plenior est sensus, q. d. Glorificet Deus in vestra Ecclesia per Christum Jesum, a quo tanta bona tantæque gratias accepistis.

(1) Alii: « Secundum, » id est per.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Altera epistolæ pars, scilicet ethica, qua hortatur Ephesios ad mores Christianos, ac imprimis ad unionem et concordiam, a, tum in fide, tum in charitate Christi, idque quinque argumentis.

Primum est, vers. 4, quia sumus unum corpus, et unus spiritus in Christo.

Secundum ibidem, quia omnes ad eadem cæli bona quæ speramus, vocati sumus.

Tertium, vers. 5, quia omnes unum habemus Dominum, unam fidem, unum baptisma.

Quartum, vers. 6, quia omnes fratres sumus ejusdem Dei Patris.

Quintum, vers. 7, quia Christus ascendens in cælum cuique suam gratiam distribuit, qua quisque contentus sit oportet, nulli invidens, nihil ambiens; deditque alios Apostolos, alios doctores, etc., ut singulos fideles, usque ad finem mundi quasi Christi membra perficiant; itaque totum Christi corpus, scilicet Ecclesia, in Christi fide, unitate et charitate crescat et compleatur.

Hinc vers. 17, hortatur eos ut damnata pristina cæcitate, et carnali immundaque vita Gentilium, veterem hominem exuant, novum in Christo induant, utriusque partes explicans vers. 23, scilicet, ut deponant mendacium, loquendo veritatem; abdicent iram, furtum, sermonem malum, amaritudinem, etc., per benignitatem, misericordiam et condonationem injuriarum.

1. Obsecro itaque vos ego vincetus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, 2. cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, 3. solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. 4. Unum corpus, et unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. 5. Unus Dominus, una fides, et in omnibus nobis. 7. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. 8. Propter quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus. 9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? 10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut implet omnia. 11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores: 12. ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi: 13. donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: 14. ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. 15. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: 16. ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subadministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. 17. Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et Gentes ambulavit, in vanitate sensus sui, 18. tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcietatem cordis ipsorum, 19. qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. 20. Vos autem non ita didicistis Christum, 21. si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. 22. Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corruptus est secundum desideria erroris. 23. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, 24. et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. 25. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus invicem

membra. 26. Irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram. 27. Nolite locum dare diabolo. 28. Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. 29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad edificationem fideri, ut det gratiam audientibus. 30. Et nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. 31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. 32. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

1. OBSECO ITAQUE. — *g. d.* Quia Deus per Christum nos tantis beneficiis affectit, et vos, o Ephesii, cum essetis Gentes, aequae ac Iudeos ad suam fidem, gratiam, gloriam vocavit, ut tribus precedentibus capitulis ostendi: hinc par est, ut tante vocacioni grati sitis, eaque digne et christiane vivatis, ac Deo sancte servatis, quod ut faciatis, vos oro et obseco.

EGO VINCTUS IN DOMINO. — propter Dominum et Domini Evangelium. Vide *Can. 23.* De dignitate et gloria horum vinculorum, vide hic Chrysostomum. Symbolice S. Hieronymus: «Corpus hoc vinculum et carcer est anime, e quo exire cupiebat Apostolus, et esse cum Christo.»

UT DIGNE AMBULETIS VOCATIONE QUAE VOCATI ESTIS, — id est, ut vivatis digne ad spem, digne ad Christum, digne ad Ecclesiam, digne ad angelos, digne ad gloriam caelestem; ad haec enim omnia vocati estis.

Nota: «Ambuletis,» id est conversemini: nam qui ambulat, gressus suos iterat et continuat, ut eodem passu et tenore in via cepta progrediatur et pergat, itaque ambulet. Hinc *ambulare* Hebraeis significat vivendi et agendi consuetudinem, vitam tenorem, actionum mores.

Interrogabat se crebro S. Bernardus: «Bernarde, ad quid venisti?» interroget se crebro Christianus: Ad quid, Petre, venisti, ad quid vocatus es? ambula digne vocatione tua, ambula digne nomine tuo. Vocatus es ad humilitatem, sobrietatem, sanctimoniam: noli superbire, inebriari, fornicari. Vocatus es ad opus: noli vacare otio. Vocatus es ad colendam vineam, id est animam tuam: vide ne illam Iohio et sentibus vitiorum, in gehenna exurendis, repleas. Vocatus es ad bona opera: illis stude, mala fuge. A Christo Christianus appellaris, ut Christum Christianus imiteris: imitare Christum, vive ut Christus vixit, patere que Christus passus est.

2. CUM OMNI HUMILITATE ET MANSUETUDINE. — «Qui terram, inquit Hieronymus, et cinerem se esse novit, et post paululum in pulverem dissolvendum, nunquam superbia elevabitur; et qui Dei aeternitate perspecta, breve et pene ad punctum instar humanae vitae spatium cogitarit, ante oculos suos semper habebit interitum, et erit humilis atque dejectus (unde et Anselmus: Humilis, inquit, dicitur quasi humi alitus, et mansuetus quasi manu assuetus et ductilis); omnis autem

humilitas non tam in sermone, quam in mente est, ut humiles nos esse conscientia noverit, et nunquam nos vel scire, vel intelligere, vel esse aliquid aestimemus:» haec Hieronymus. Unde pro humilitate graece non est *ταπεινωσις*, id est humilitas, vilitas, abjectio; sed *ταπεινωσις*, id est, humilitas de seipso sensus, sive virtus, qua quis humiliter et modeste de se sentit, opposita superbiae, quae magnifica et arroganter de se sentit, magni sua aestimat, alios ac aliorum facta parvipendit. Humilitatis filia est mansuetudo: qui enim humilis est et mitis, mansuetus cum omnibus agit ac loquitur.

CUM PATIENTIA, — *παροχή*, id est longanimitate, qua homo fit lenis et lentus ad iram; in enim Hebraei vocant *עֲנָוָה* *עֲנָוָה* *עֲנָוָה* longum naribus, id est longum, sive lentum a iram: ira enim vultu et naribus maxime se prodit. Ambrosius verit, *magnanimitatem*: qui enim longus est, magnus est, et longanimitas est magnanimitas. Hinc, ut docet Seneca lib. *De Clementia*, viri magnanimi et principes longanimes sunt, nulla re turbantur vel offendantur, lesi non se vindicant, sed potius omnibus etiam hostibus clementiam exhibent: contra viles, plebei alique, qui parvo et contracto sunt animo, parumque habent cerebri et iudicii, rebus parvis, parva iniuria, uno verbulo asperiore concitantur ad iram et vindictam, erumpuntque in iurgia et verbera.

SUPPORTANTES INVICEM (ut alter alterius mores ferat, licet sibi subire conditioni dissimiles, licet rusticos, licet asperos, licet petulantia, licet morosos, licet iracundos, sique alter alterius onus ferat, ut dixit *ad Galat. cap. vi, vers. 2, idque* IN CHARITATE, — id est, per charitatem.

3. SOLICITI, — *σπουδαίοντες*, id est, studentes, studiose id agentes, magno studio huic rei incumbentes. S. Augustinus, lib. *II Contra Iulianum Pelagianum*, cap. *lxix*, legit, *solicite agentes*; Syrus verit, *salagite*.

SERVARE (ut servetis) UNITATEM SPIRITUS, — id est charitatem mutuum, cuius auctor est Spiritus Sanctus, inquit Chrysostomus. *Secundo* simplicius, «unitatem spiritus,» id est, unitatem mentis et animi, ut scilicet corporibus licet divisi et disparati, mente tamen et animo conjuncti, uniti et quasi unum sitis. Haec enim unio homines etiam debilissimos conservat, sicuti schisma fortissimos dissolvit: nam et concordia res parve cres-

cunt, discordia maxime dilabuntur. Vide quam unitati et concordiae studendum sit, quamque cavendum sit schisma, docentem Chrysostomum in moral. *homil. 11*, ubi inter caetera ait, schismatis peccatum ne martyrio quidem posse exiari: quod intellige, si in schismate manens quis pro fide occidatur, et martyr fiat; tunc enim licet materialiter sit martyr, formaliter tamen non est; martyrium enim requirit, ut martyr sit in Ecclesia, nec ab ea per schisma se separet. Haec pacis sollicitudinem tuebatur S. Bernardus, qui ad Abbatem Premonstratensem ei offensum ob quemdam e suis monachis ab eo receptum, ita scribit, *epist. 272*, in fine: «Ego, inquit, fratres, quidquid faciatis, decrevi semper diligere vos, etiam non dilectus. Adherebo vobis, etsi nolitis; adherebo, etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, charitate non ficta, illa quae nunquam excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum irae, ne diabolo dem. Vincar iurgiis, vinum obsequiis. Invitis prestabo, ingratis adiciam, honorabo et conterentes me. Ego tristis est anima mea, quod quaeumque occasione offenderim vos, eritque tristis usque dum vestra indulgentia releverit,» etc.

IN VINCULO PACIS, — *in concordia et unitate*, id est, ut Erasmus, *in colligatione et concatenatione pacis*; S. Augustinus, *in conjunctione pacis*. Vinculum ergo hic non est unius, sed duorum vel plurium, quod scilicet duos vel plures vincit et connectit. *Secundo*, «in vinculo pacis,» id est, in vinculo quod est ipsa pax: pax enim quasi cetera, imo quasi gluten, animos sibi invicem connectit, consociat, constringit et colligat (1).

4. UNUS CORPUS (supple, est omnium fidelium, puta Ecclesia, cuius caput est Christus) ET UNUS SPIRITUS, — scilicet est, qui per singula membra huius corporis, id est per singulos fideles, discurrens, singulis vitam et motum spiritualem adfert: ita Adamus. *Secundo* et melius, «unum corpus et unus spiritus,» supple, sitis. Ita Syrus, Theophylactus, Vitalis et alii: omnia enim haec non assentient, sed exhortantis sunt (2). Unde subdit:

SICUT VOCATI ESTIS IN UNA SPE VOCATIONIS VESTRAE. — *g. d.* Ita servate unitatem spiritus, ut sitis quasi unum corpus et unus spiritus, ut videamini omnes esse unus homo, constans eodem corpore, eadem anima, eodem spiritu: «sicut vocati estis in una spe, id est, ad unam eandemque spem salutis, immortalitatis et gloriae caelestis; sic enim republica et Ecclesia dicitur esse unus homo civilis, vel unum corpus civilem et politicum, quod eadem lege, concordia, chari-

(1) Est tropus omnibus linguis communis. Ovidius, *Metamorph. l. 1, 85*:

Dissociata locis concordia paco ligavit.

(2) Alii: Vos unum corpus, una societas estis, ergo et unus animus sitis.

tate et spiritu unitur et animatur, atque ad eundem finem, scilicet bonam beatamque vitam tendit et conspirat.

Nota: Magnus stimulus ad unionem et concordiam est spes vocacionis, qua omnes vocati sumus ad cernendam eandem aeternam hereditatem Dei Patris. Cum ergo illa brevi fruituriamus, et a terra in caelum voenur, ibique amicissimae, beatissimae, felicissimae in omnem aeternitatem simul victuri sumus, quid hic de gleba terrae albae vel rubrae litigamus? quin ad caelum omnes simul conititur? Si quis hanc spem appetisset, si quis in caelo consisteret cum beatis illis mentibus, et terram hanc exiguum dispiceret, exclamaret sane: Hoc est punctum quod inter mortales ferro et igne dividitur. O quam angusti sunt mortalium termini! quam angusti mortalium animi!

5. UNUS DOMINUS, UNA FIDES, UNUM BAPTISMA, — supple est, *g. d.* Omnibus Christianis unus est Dominus, una est fides Christiana, unum bap-tisma, quo renati et Christiani effecti sunt: cum ergo unum omnes habeamus Dominum, unam fidem, unum bap-tisma, quid restat nisi ut tot vinculis colligati, imo uniti, amemus, colamus et servemus hanc spiritus unitatem? Ita Parisiis (quae Christianissimi regis est regia) hoc unitatis tam regis et legis quam Dei et fidei emblema et symbolum porte S. Antonii inscriptum visitur:

Un Dieu, une foi;
Un roy, une loi.

Nota primo: Deus Hebraeis vocatur *יהוה אדוני*, id est Dominus, quia unus ipse est universalis et summus coeli et terrae angelorum hominumque Dominus. Hinc Attalus martyr a tyranno per contemptum rogatus, quod nomen Deus haberet? respondit: Qui plures sunt, nominibus discernuntur; qui unus unus est, non indiget nomine. Testis est Eusebius, lib. *VI Historiae*, cap. *11*.

Nota secundo: Una est fides, quae ad Deum et salutem nos ducit, non multe: unus est Dominus, non multi; plane ergo aberrant, et in errorem ac aeternam perniciem abducunt Politici Libertini nostri, qui tam in fide Lutheri, Calvini, Mennoni, et quavis alia, quam in una vera Catholica Romana fide salutem suis promittunt dummodo Christum redemptorem esse credant et honeste vivant; certum enim est has non unam esse, sed alias et alias fides: Apostolus autem docet unam tantum esse fidem veram, quae recta est ad salutem via. Unde sequitur, alias et diversas ab hac vera fide, imo illi contrarias, non fidem, sed perfidiam esse, quae ducit non ad caelum, sed ad gehennam.

Rursum, sicut unus Dominus noster et redemptor Christus divinitate et humanitate constat, ut qui vel deitate, vel humanitate, vel animam aut mentem, aut voluntatem humanam ei adde-

merit, hic enim hunc Dominum nostrum de medio tollat; et sicut unum baptismum suis integratur partibus; ut qui non aqua, sed vino baptizare velit, aut non in nomine Trinitatis, sed solius vel Patris, vel Filii, vel Spiritus Sancti, aut in nomine angelorum, hic unum et verum baptismum everit, et de medio tollit: ita qui unum fidei articulum, aut unam propositionem fidei essentiali pertinaciter negat, hic unam veramque fidem everit, nec fidelis, sed infidelis est. Sicut enim Christus et baptismum suis partibus, ita et fides suis articulis integratur, et componitur. Quisquis hic hæres et fluctus, hæc sedulo perpende, et quam tibi curam et cordi est eterna salus tua, tam serio et studioso hanc unam, veram, canam et præscam omnium sæculorum fidem quere, amplectere, sectare.

Ita S. Valerianus, sponsus S. Cæciliæ, ab ea missus ad S. Urbanum Pontificem, ut ab illo baptizaretur, eum eundem adiret, vidit seniore nivis indutum vestibus, qui hunc titulum aureis litteris scriptum manu tenebat: « Unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus et pater omnium, qui super omnia et in omnibus nobis est. » Adhuc: « Credis ita esse? » Respondit Valerianus: « Non est aliud, quod verius possit credi sub celo. » Mox S. Urbanus eum baptizavit. Est ergo hæc sententia fidei orthodoxæ tessera, et Symboli Apostolici brevium. Sic rem hanc narrat Acta S. Cæciliæ, quæ ex antiquissimis Romanis bibliothecis exemplaribus, pura et sincera editit Antonius Bosius I. V. D.

Ita Liberatus abbas, Bonifacius diaconus, Ructicus et Servus subdiaconi, Rogatus, Septimus et Maximus monachi, ex monasterio Carthagine pertracti, primum blanditiis ad Arianam perfidiam sollicitati sunt. Illi vero uno ore et animo eam omnibus confessi sunt fidem, dicentes: « Unus Deus, una fides, unum baptismum; nec poterit in nobis iterari, quod in doctrina Evangelii semel dari præceptum est: Quia qui semel lotus est, non habet necesse ut denuo lavetur, sed mundus est totus. Salius est momentanea perferre supplicia, quam æterna subire tormenta. » Jubet rex naver sarmentis impleri, confesoresque ligatos superimponi, igneque subjecto, et navi in pelagi medium promotâ concremari. Illi magna cum fiducia cantabant: « Gloria in excelsis Deo. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce una dies salutis, quando pro fide Dei nostri supplicia perferemus, ne acquisitæ fidei indumentum amittamus. » Ignis cum accenderetur sæpius, extinctus est. Ergo rubore et furore perculsus rex mandavit eos remorum vectibus necari. Ita Victor Uicensis, lib. III. *Wandal. persecut.*

UNUM BAPTISMA. — « Contra Valentinum hoc fecit, inquit Hieronymus, qui duo baptismata esse contendit; et contra omnes hæreticos, ut sciant non habere se baptismum, sed in una Christi Ecclesia fontem esse vitalem. » Ubi Hieronymus vi-

detur dicere hæreticos non habere baptismum; nec eorum baptismum esse validum, ac consequenter, qui ab eis baptizantur, debere rebaptizari; qui error fuit S. Cypriani - scilicet unum baptismum dici, quod ab una et in una Ecclesia Catholica confertur; ac proinde hæreticos, qui extra Ecclesiam baptismum conferunt, non verum, sed falsum baptismum conferre, ac consequenter ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sed ab hoc errore excusandus est S. Hieronymus tantum enim vult asserere contra Valentinum non duo, scilicet hæreticorum unum, secundum Catholicorum; sed unum tantum esse baptismum, illud scilicet quod est in Ecclesia Catholica; quod tamen si usurpent hæretici, verum baptismum usurpant, vereque baptizant; sin aliud suum baptismum, puta aliam baptismi materiam vel formam inducant, baptismum falsum et qui non est, inducant, ut qui sic baptizati sunt, non sint baptizati, sed rebaptizari, imo primo baptizari debeant.

Secundo, S. Augustinus: « Unum baptismum vatur, inquit, quod iterari non debet: semel enim baptizatus, secundo baptizari non debet. »

Tertio, S. Hieronymus: « Unum baptismum dicitur, quia licet ter baptizemur (id est ter mergamur vel tingamur aqua in baptismum) propter mysterium Trinitatis, tamen unum baptismum reputatur. »

Quarto et genuine: Sicut est una vera fides, sic unum tantum est verum baptismum, scilicet illud, quod Ecclesiæ datum est a Christo, suam habens materiam, scilicet aquam, et suam verborum formam, a Christo institutam, ut abluendo corpus, et Filii, et Spiritus Sancti, baptizati animam a peccatis omnibus abluamus; qui enim alium baptismum, vel aliam baptismi materiam aut formam afferret, unum verumque baptismum tolleret, et secundum falsum mendacemque baptismum induceret.

Hæc est ergo tessera fidei nostre: « Unus Deus, una fides, unum baptismum. » Sicut tessera mahometismi est: « Unus est Deus, et Mahomet consiliarius ejus. » Tessera Arianorum erat: « Filius est *quædam*, non *quædam* Patris, » hoc est, Filius est similis substantiæ cum Patre, non ejusdem. Iste Ariani novum quasi Deum, novam fidem, novum baptismum invexerunt, atque adeo curabant Catholicos rebaptizari suo more, ut ita inchoarent et profiterentur arianismum. Suggestit impium hoc consilium Hunerico regi Cyrilla Episcopus Arianus. Hunericus ergo jussit omnes Catholicos ab Ariani rebaptizari, sub penis exilii, carceris et mortis. Sed Catholicis licet tremere patienter, in fide steterunt.

6. UNUS DEUS ET PATER OMNIUM, QUI EST SUPER OMNES, ET IN OMNIBUS NOBIS. — Stuplet id, quod hinc intendit inferre Apostolus: ergo omnes fratres sumus ad Alii *quædam* Dei

Quomodo
Deus sit
per om-
nia, per
omnia et
in omni-
bus?

Enim
Valentinus
et dicit
Ecclesia-
rum per-
stricti.

Pater his
veritas
Dei
et
verum.

Deo Filio
tribuitur
dicitur,
id est
per.

Patris, ac proinde tanquam fratres invicem diligere, et spiritus unitatem servare debemus, quia in eadem Dei Patris nostri domo, scilicet Ecclesia, versamur vivimusque.

Nota: Deus est « super omnes » per majestatem, potentiam et imperium divinum et transcendens; est « per omnia, » quia per potentiam et sapientem gubernationem, operationem, efficaciam, per omnia commeat et transcurrit; est « in omnibus » per essentiali, amicum unionem et continentiam omnium; « in nobis » etiam Christianis et justis est per gratiam et sanctitatem. Ita Hieronymus, Theophylactus, Anselmus.

Nota secundo: Græcum *ἐν παντι*, verti potest, qui est *super omnia*; noster tamen Interpres maluit vertere « qui est super omnes, » scilicet deos, ut perstringat Eones Valentini deosque Simonis Magi, Hesiodi et Poetarum, quod hæc epistola sæpe facit Apostolus, ut in præced. annotavi.

Nota tertio: Per Deum et Patrem accipiunt aliqui primam personam Sanctissimæ Trinitatis, illic hæc tria attribunt, quod sit *super omnia*, per omnia et in omnibus. Verum melius Hieronymus et alii nomen Patris hic non respectu Filii et Verbi æterni, sed respectu creaturarum accipiunt, ut sit commune toti Sanctissimæ Trinitati: hæc enim est Deus, et Pater omnium; illius deinde tres personas designat, cum ait: « Qui est super omnia, per omnia, et in omnibus. » Super omnia enim appropriatur Patri, et respondet illi quod dixit *Rom. xi*, ult., « a quo omnia: » qui enim est super omnes et omnia, hic auctor est omnium; « per omnia » appropriatur Filio; « in omnibus, » Spiritui Sancto. Ita Hieronymus.

Nota quarto: Deo Filio tribuitur *δία*, hoc est per, quia sicut per ipsam creata sunt omnia, ita et per ipsam omnia gubernantur, diriguntur, perficiuntur. Sic Zeno Stoicorum parens apud Laertium: *δία μὲν γὰρ πάντα θεὸς τὰ πάντα, Ζήνωνος καὶ καλοῦσιν παρ' ἑσῶν τοῦ ἱεροῦ αἰρέτος ἱερῶν.* « vocant, inquit, Jovem *δία*, quod per ipsum sint omnia; eundem vero vocant *Zήνων*, quod vitæ sit auctor. » Unde concludit et canit Virgilius:

Deum ite pe omnes
Terrasque tractusque maris, cœlique profundum.

Ex eo enim quod per Deum creata sint omnia, sequitur omnia per Deum conservari, consistere et gubernari, Deumque per omnia penetrare et pervadere tum potentia et efficacia, tum presentia et essentia sua.

7. UNICUIQUE AUTEM NOSTRUM DATA EST GRATIA SECUNDUM MENSURAM DONATIONIS CHRISTI. — id est cuique data est gratia non una et par, sed varia et dispar, huic major, illi minor; data, inquam, non est ex merito, vel mensura meritorum nostrorum, sed ex mensura gratuite donationis Christi, cui placuit donare huic illam mensuram gratiæ, illi istam, alteri aliam.

Est hic quintum argumentum, quo Paulus, ut dixi initio, Ephesum excitat ad charitatem mutuatam, *g. d.* Non est quod minor in gratia invadeat majori, nec est quod superbiat major, et minore contemnat (hæc enim radix discordiæ, que omnem unionem et concordiam disturbat), quia tam donum, quam doni sui mensuram uterque accepit a Deo, qui cuique suam doni mensuram quam illi convenire previdit, admensus est ex infinita sua liberalitate et sapientia, in qua omnes conquiescere debent, illicque gratias agere, eamque tam in suis, quam in aliorum donis laudare et celebrare: non enim nisi optime et sapientissime sua dona emetiri et distribuere potuit is, qui spirituum ponderator est et Dominus.

Nota tamen, sæpe Deum mensuram gratiæ suæ admetri mensuræ dispositionis nostræ, ut quo major vel minor fuerit dispositio, eo majorem vel minorem det gratiam; sed et hæc dispositio a Dei gratia inchoari et manare debet. « Deus, inquit Hieronymus, cujus magnificentia non est numerus, non dat spiritum ad mensuram, sed juxta mensuram vasculorum infundit liquorem, tantum muneris largiens, quantum potest illi cui donatur accipere. » Addit et similitudinem: « Sicut, inquit, mare in se immensum est, sed qui ex eo hauret, quantum capere potest et portare: sic Spiritus Sanctus in se immensus est, sed cuique ex eo datur tantum, quantum expedit et capere potest. »

8. PROPTER QUOD (ut scilicet ostendat Christum ex sua liberalitate donare et distribuere cuique mensuram suæ gratiæ) dicit (sacra Scriptura, et Spiritus Sanctus per os Davidis, *Psalm. lxxvii*): ASCENDENS IN ALTUM CAPTIVAM DUXIT CAPTIVITATEM. — Nota: *Psalm. lxxvii*, regius Propheta sub typo triumphi Israelis de suis hostibus (quem obiter quasi ad eum alludendo perstringit canit Christus et Ecclesiæ triumphum de Christi ascensione, Spiritus Sancti missione, Gentium per Apostolos conversione. Sic *Psalm. lxxi* et *lxxxvii*, regnum Messiae per typum regni Salomonis depingit. Sic *Isaias*, cap. *xiv*, casum regis Babyloniorum, et *Ezechiel*, cap. *xxviii*, casum regis Tyri describit per casum Luciferi et diaboli. Itaque hisce et similibus locis sacra Scriptura duos habet sensus literales: utrumque enim sensum, scilicet tam typi, quam antitypi, tam allegorie vel parabole, quam rei per illam significatæ, complectitur, unamque referit et ordinat ad alium. Quod alibi pluribus demonstravi.

Sic hoc *Psalm. lxxvii*, sensus typi est triumphus Israelis, tum de Pharaone per Moysen, tum de Philistæis alicuique hostibus per Davidem. Unde ait: « Currus Dei decem millibus multiplex, millia tantum: Dominus in eis in Sina in sancto, » *g. d.* Currus, quibus Deus ad pugnam et triumphum invehitur, in infinitum multiplicati sunt, quia hi currus sunt infinita angelorum letantium mille-

Locus
psalmi
lxxvii
ex
hi plerumque
et illius
tratus.

Deo
sensu
literales
in his
Scripturis.

quibus victoriam nobis peperit. Dominus enim in eis iniquitavit in templo sancto suo, cuius symbolo Cherubini effecti sunt in eo quasi currus Dei: sicut olim in Sina (more enim hebreo intelligitur eph similitudinis, id est sicut; « in Sina, » id est, sicut in Sina) dans legem, hunc currum Cherubim primo fieri iussit, eique iniquitavit quasi triumphans de Pharaone jam contrito: Cherubini enim Mosis, uti et Ezechielis, cap. 1, erant quasi currus regalis et triumphalis Dei.

Sequitur in Psalmo: « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus, » g. d. Vicisti, Domine, et triumphasti, et quasi victor et triumphator in altum capitolium ascendisti: quando Pharaone occiso primum in Sina, deinde Philisteis prostratis in Sion cum area et populo tuo ascendisti. « Cepisti captivitatem, » id est, Hebræos, qui a Pharaone, quique a Philisteis tenebantur captivi, liberasti, tuos captivos fecisti, tibi asseruisti et subiecisti; ipsos etiam Philisteos aliosque hostes tuos et Davidis captivos fecisti. « Accepisti dona in hominibus, » id est, diripuisti manubias et spolia Ægyptiorum et Philistinorum, ut ea quasi dona dares hominibus, et populo tuo Israel.

Jam secundo, sensus antitypi, sive rei per tyrum jam dictum significata, est triumphus Christi per triumphum Mosis, Davidis et Israelis admiratus et significatus: Christo enim cum triumpho in celum ascendenti longe verius et clarius hæc conveniunt, quam Israeli. Unde ait: « Currus Dei decem millibus multiplex. Millia tantum: Dominus in eis in Sina in sancto, » g. d. Currum Christi Dei nostri triumphalem stipant aguntque multe angelorum myriades instar currum et phalangum innumerabilium, letantes et jubilantes in triumpho; et Dominus Christus inter eos et super eos quasi iniquitans in sanctum suum celum et thronum glorie invehitur cum tali, imo longe majori pompa et majestate, quam olim isidem stipatus de Pharaone triumphans, in Sina se gloriose per fulgura, tonitrua, tube clangorem, fumum flammamque ostendit, et legem dedit Israeli.

Sequitur: « Ascendisti, » quasi triumphator, « in celum » empyreum, « cepisti captivitatem, » vel, ut Apostolus, « captivam duxit captivitatem » {mutat enim secundam personam in tertiam, creperat enim de Christo loqui in tertia persona}, duplicem scilicet, ut recte Theophylactus: Primo, activam, scilicet peccatum, mortem, diabolum, infernum, idola, tyrannos, qui nos captivaverant, Christus in triumphum duxit. Ita Chrysostomus et Vatablus. Secundo, passivam, ut Hieronymus et alii, scilicet Patriarchas, Prophetas aliosque Sanctos erutos captivitate inferni, sanctaque et beata jam Christi captivitate captivos, Christus triumphans secum in celum duxit. Ita passim Patres, et patet hic ex Apostolo.

Nota: Captivitas in abstracto ponitur pro con-

creto, pro captivis scilicet passive, vel active pro captivantibus, ut dixi.

Secundo, capere captivitatem hebreis non est aliud quam capere, captivos facere, victos ducere, sive hi captivi antea ab alio capti fuerint, sive non. Unde in libris Regum David et alii dicuntur capere vel abducere captivitatem, cum hostes suos liberos, quibuscum conflixerant, a se devictos primo captivos sibi faciunt.

Tertio, Euthymius sic exponit: « Ascendisti, o Christe, in altum, » id est, in altam et triumphalem crucem, qua vicisti et triumphasti, omnesque nos quos redemisti, cepisti et tuos captivos fecisti. Unde ipsemet ait: « Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. » Hic sensus non est literalis, sed accomodatius et præambulus literali: ad litteram enim agit de triumpho Christi post mortem et eructum, cum victor ascendit in celum, ut explicat hic Apostolus.

Quarto, pro ascendens græce est ἀνέβη, cum ascendisset, etc., « dedit dona; » non enim proprie de ascensu Christi intendit agere Apostolus, sed de distributione donorum quæ post ascensum ex celo misit, et distribuit in Apostolos aliosque fideles.

DEDIT DONA HOMINIBUS. — Dices, Psal. LXVII, 19, dicitur: « Accepisti dona in hominibus. » Quomodo ergo pro accepisti vel accepit, Apostolus dicit dedit?

Respondet primo, S. Augustinus: Christus accepit hæc dona non in se, sed in corpore suo, quod est Ecclesia, dedit vero eadem Ecclesia sue, quatenus illus est caput. Hoc verum est, sed questioni non videtur satisfacere: nam alium sensum Pauli, alium Davidis inducit: cum unum eundemque esse oportet. Adde, revera se mutari personam: alia enim est persona Christi, alia Ecclesie, hic autem unus idemque est, qui in psalmo dicitur dona accepisse, et qui a Paulo dicitur eadem dedisse.

Secundo, S. Hieronymus: Loquitur, inquit, Psaltes ante Christi incarnationem; tunc enim Christus, quia Deus dona hæc a Patre accepit, ut post incarnationem ea daret hominibus. Unde et jam natus dedit ea hominibus, ut hic ait Apostolus.

Tertio, Jansenius in Psal. LXVII: Mutat, inquit, Apostolus accepit in dedit, ut significet quod Deus non accepit dona in hominibus, et ab hominibus, nisi quæ prius illis dedit.

Quarto, Theodoretus: Christus, ait, dat dona, et dona accipit, quia hæc dona a Christo data, in Christi gloriam edere et expendi debent. Et Euthymius in Psal. LXVII: A quibus, inquit, Deus accepit fidem, fidelem scilicet donorum usum, et fidele obsequium ac gratiarum actionem, hæc dat sua dona. Sic et Theophylactus: Christus, inquit, qui hominibus dat sua charismata, ab isidem accipit ministerium; quisque charisma accipit non ut otietur, sed ut negotietur, Christoque cum tenore reddat, illud accipit. Sed et in

obstat ratio contra primam explicationem allata. Quinto, plane et genuine, « accepisti dona in hominibus, » id est, pro hominibus, propter homines; Hebræum enim *bet*, id est *in*, sumitur hic, uti et *aliam*, pro *quibus* *habetur*, id est *propter*, vel pro *in* *latus* dativi, *g. d.* Accepit Christus a Patre dona, quæ daret, quæque de facto dedit hominibus, uti explicat hic Paulus, et sic idem est accipere quod dare: Christus enim hæc dona accepit, non ut sibi servaret, sed ut ea daret hominibus.

Unde Hebræum לקח *lakah*, id est *accipere*, subinde significat dare, seu afferre, teste Aben Ezra et R. Salomone, ut *Genes. xxxviii, 6*: « Dedit Judas uxorem primogenito suo, » pro *dedit* hebraice est *lakah*. *Exod. xxv, 2*, hebraice est *לקח* ויקחו *vaikichu* *hi terama*, id est *accipit* (hoc est, dent vel afferant) *mibi oblationem*. Sic *III Reg. xvii, 10*: « Da mihi paululum aque, » hebraice *pro da est accipe*. Sic *Osee* ult. cap., vers. 3: « Omnem aufer iniquitatem, accipe (id est *da*) bonum, et reddemus vitulos laborum nostrorum. » Sic hic accepisti, id est dediti, vel adauxisti, dona hominibus. Ita Chaldeeus. Est metalepsis: quia enim dona datur, ut pecuniam, solemus prius eam ex area aut aliunde accipere; hinc accipere ad dandum sumitur pro dare.

Posset secundo verti, *emisti dona hominibus*, vel *propter homines*. Emisti, scilicet pretio sanguinis tui, o Christe. *Lakah* enim subinde emere significat, ut patet *Prov. cap. ult., vers. 16*, et *IV. Reg. v, 56*. Hinc ea quæ venduntur et emuntur, puta mercæ, vocantur *מכרות* *micchehot*.

Dona hæc sunt dona Spiritus Sancti, quæ in Pentecoste, et deinceps Christus triumphator in Apostolos et Christianos sparsit, ut solent in triumpho ad commune omnium gaudium missilia munera, et pecunia in populum spargi. Ita Genebrardus in *Psalm. LXVII*, Ambrosius et Hieronymus hic. Scilicet hæc dona sunt quæ sequuntur, puta apostolatus, doctoratus, propheta, etc., quæ ad hoc distribuit Christus, ut singulos fideles, ac consequenter totum corpus suum, nimirum Ecclesiam, in una veraque sua fide et charitate edificent et perficiant: omnia enim hæc spectant ad excitandam in Ephesios unionem et concordiam in fide et charitate, ut dixi in argumento.

9. QUOD ASCENDIT, QUID EST, NISI QUIA ET DESCENDIT PRIMUM IN INFERIORES PARTES TERRE? — Id est, quod David, *Psal. cxviii* jam citato, dicit Christum ascendisse, quid innuit, nisi quod ante jam Christus descenderat « in inferiores, » *אֶל תַּיְתְּרוֹתָא*, id est, in infimas (ut vertit Vatablus, quin et ipsemet Beza) partes terre?

Hoc loco et aliis similibus confirmatur ille fidei articulus quo credimus, et dicimus de Christo: « Descendit ad inferos; » quod scilicet corpore Christi sepulto anima ejus descendit ad inferos, puta ad limbum patrum. Negant hoc Calvinus et Beza, qui per inferos intelligunt sepulchrum, ut sciens sit, « descendit ad inferos, » quod « sepul-

tus est, » Sed sic Apostolo absurdum committerent tautologiam in Symbolo, cum dicitur, « passus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos. » Vocem enim « sepultus, » quæ clarissima est, explicarent per obscuram et ambiguam, scilicet per « descendit ad inferos. »

Rursum, Apostolus ait hic Christum descendisse in infimas partes terre: quæ sunt infimas partes terre, nisi infernus proprie dictus, qui est in medio terræ circa ejus centrum? Respondet Beza, infimas partes terre vocari terram ipsam, quæ est infima pars mundi. Contra Apostolus non ait Christum descendisse in infimas partes mundi, sed terræ; ergo invertis, o Beza, et distorques verba Pauli, si non imas terre, sed mundi partes accipias: mundi enim Paulus ne meminit quidem; cur ergo illud Pauli verbum in se claris et perfectis adiectis et apponis? Si hoc diceret voluisset Paulus, quod tu ipse vis, debuisset profecto dicere, Christum in terram, quæ mundi pars ultima est, descendisse. Sic cum dico: « Prætor descendit in imas partes carceris, intelligis, et intelligunt omnes me dicere eum descendisse in profundissima loca carceris, non autem domus in qua carcer est: cur non hic similliter per imas terre partes, imas, non mundi, sed terræ, ut verba sonant, intelligamus? Vide, quæ, Novantes istos, qui nisi Scripturæ ejusque verbis nisi volunt, quam ea suis interpretationibus laneant et distorquant, ac proinde quam non Scripturæ, sed suo commento, suique cerebri figmentis nitantur, ad eaque Scripturam volentem nolentem trahant eogantque.

Rursum subdit Apostolus: « Qui descendit, » supple in infimas partes terre, ut præcessit, eipse est et qui ascendit super omnes celos, ut adimpleret omnia, » g. d. Christus altissime ascendit super omnes celos, quia profundissime se humiliavit, et descendit ad imas partes terre, scilicet ad infernum, siquæ summa et infima complevit, et per consequens intermedia quoque, atque adeo omnia: si enim Christus non descendit ad limbum patrum, ubi erat potior pars Ecclesie, totique Sanctorum millia, omnium scilicet, qui ab Adam ad Christum usque vixerunt per quatuor pene annorum millia, ergo non adimplevit omnia, quod tamen asserit Apostolus. Denique ita explicent Patres. S. Hieronymus: « Inferiora terre, inquit, infernos accipitur, ad quem Dominus noster Salvatorque descendit, et Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad celos victor abduceret. » Et hoc innuit Apostolus, cum ait: « Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, » quam scilicet ad infernum descendens inde liberaræ. Ambrosius: « Descendit, inquit, Christus in cor terræ, ut occisio ejus prædicatio esset mortuorum; ut quotquot ejus essent cupidi, liberarent. » Chrysostomus et Theophylactus: « Descendit, inquit, ad infimas partes, post quas non est aliud quid; et ascendit super

Item Jam deservit ad inferos. confutatur.

Christus vero descendit ad inferos, et non tantum ad sepulchrum.

Ita limbo, ad quam Christiana descendit, erat potior pars Ecclesie.

Cor Christum ad inferos descendit.

capitulum

Error Calvini et Beza circa ad-

omnia, ultra que non sunt alia. » Anselmus « inferiores partes terrae » vocat loca inferiorum : « Illuc enim, inquit, secundum animam descendit Christus, ut suos omnes potenter inde educeret. »

An Christus etiam descendit ad inferos damnatorum?

Dices : Christus descendit in limbum patrum, non autem in infernum damnatorum; ergo non descendit ad infima terre.

Respondet : Limbus, purgatorium, infernus, generaliter loquendo, unus sunt locus, scilicet terrae infimus, unoque nomine vocantur et dicuntur infernus. Ita Patres citati.

Queres : Cur inferni meminit hic Apostolus, quidve hic Christi descensus facit ad ejus scopum, qui est hortari Ephesios ad unionem et concordiam? Respondet Theophylactus, per hunc descensum Christi hortatur Apostolus Ephesios ad humilitatem, quae est mater concordiae, sicut superbia mater est invidiae et discordiae. Tangit ergo

Inferni meminit hic Apostolus ad humilitatem accitit.

Apostolus radicem mali : cur enim in Ecclesia, urbe, familia jurgia sint et schismata, causa est, quod alii aliis eminare velint, alii id pati nolunt, q. d., ait Theophylactus : Sicut Christus non recusavit descendere profundissime ; sic et vos, o Christiani, per humilitatem demittite, aliisque condescendite et obsecundate, ut unionem mutua conservetis; nec est quod timeatis hunc descensum honori vestro nociturum : quemadmodum enim Christo non nocuit, ita nec vobis nocebit. Imo sicut Christus ideo altissime super omnes caelos ascendit, quia profundissime infra terram se demisit, ac descendit : ita quo profundius vos demiseritis, eo altius exaltabimini. Ita contigit S. Francisco caeterisque Sanctis.

Verr 10. 10. QUI DESCENDIT, IPSE EST ET QUI ASCENDIT SUPER OMNES COELOS. — « Descendit et ascendit » sunt hic praeteritum temporis : haec enim significat Graecum καταβῆναι et ἀναβῆναι. « Curiosi homines, inquit Beza, hic discipulant super caelos nullum esse locum, itaque corpus Christi esse ἀνεψύχων : at nos, inquit, credimus Christi corpus finitum, et animam in caelos ascendisse, et ad dexteram Patris sedere, nec ante diem judicii inde venturum : caetera curiosis sophistis vexanda relinquamus. » Verum curiosum non est Scripturae sensum rimari, quem ipsa suggerit et objicit, imo exprimit. Secundo, ex terminis patet, super caelos non esse idem quod in caelos, ut ipse vult. Tertio, non ideo ἀνεψύχων, id est incircumscriptionum, hoc est infinitum, Christi corpus est, quia est in illis spatiis vacuis, quae super caelos sunt : suis enim dimensionibus, figura et quantitate circumscribitur et terminatur, licet extrinsecus ab aere aliove corpore ambiente non circumscribatur.

Corpus Christi quod in spatiis vacuis, non est habitatum.

Est ergo secunda sententia nonnullorum Catholicorum, qui dicunt Christum ascendisse supra, id est super omnes caelos, eo sensu quo quis dicitur ascendere super arborem, cum supra partem arboris, puta supra truncum in ramos ascendit, etiamsi totam arborem, ipsumque arboris verticem non superet aut transcendat. Verum

Graecum ἀνεψύχων plus significat : est enim compositum ex ἀνῆ, id est super, et ψύχων, hoc est supra, q. d. Super supra, id est, omnino super omnes caelos Christus ascendit. Unde Beza verit, longe super omnes caelos ascendit. Sed responderi posset ἀνεψύχων pro ὑπερῷ capi : sic enim capitur alibi. Unde haec sententia est probabilis, eamque sequitur nosler Lessius, lib. III De Summo Bono, cap. VIII.

Tertio, probabiliter dici potest, per omnes caelos hic intelligi omnes caelos aethereos, vulgo et Philosophis cognitos, q. d. Christus super omnes caelos aethereos ascendit in ipsum caelum empyreum. Verum cum Apostolus absolute omnes caelos nominat, cur vocem omnes restringamus ad solos aethereos? Adde, sic nihil rari aut proprii de Christo dici : omnibus enim Sanctis hoc commune est, ut super omnes caelos aethereos ascendat ad caelum empyreum.

Dico ergo quarto, si proprie et simpliciter accipiamus verba Apostoli sicuti sonant, ut accipienda videntur, cum nihil obstat, admittendum esse Christum super omnes caelos, etiam empyreum, ascendisse, ut super illud eminent, sique in spatio illo inani quod est super caelum, vel parte corporis sui, vel etiam toto corpore, ita ut pedibus suis insistat convexa superficie caeli empyrei. Ita D. Thomas, Anselmus, Paludanus, Cajetanus, quos citat et sequitur Franciscus Suarez, III part., Quaest. LVIII; et videntur idem sentire Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, cum, ut supra dixi, asserunt Christum ascendisse supra omnia, ultra quae non sunt alia. Est ergo ibi Christus, ut implet omnia, utque ipse totius universi Dominus et iudex universo eminent, et super illud etiam in spatii illis vacuis gloriam suam et dominium ostendat. Denique, ut, sicut infra incam terram descendit, ita supra omnes Sanctos et supra summum caelum ascendens, ibi thronum gloriae suae colloct.

Beati ergo sunt in ipso caelo empyreo; Christus vero eorum rex eis eminent, insistitque caelo empyreo, ita tamen ut totum caelum empyreum coram se habeat, quasi unam aulam vel basilicam amplam, in qua omnia et singula distincte videt et perspicit, eoque melius quo ipse altiori est loco : sicut si rex in altissimo throno condens videret omnia quae geruntur in aula throno subjecta; et hoc ipso censetur rex esse et habitare in ipsa aula, praesertim quia aula integra Christi est amplissima, nec tantum caelum empyreum, sed et immensa illa spatia vacua quae supra illud sunt, complectitur. In his enim Christus dominari, libique novos mundos creare, novum caelum empyreum, nova Beatorum habitacula, novas sedes et choros condere potest.

Nec obstat, quod sic Christus in illis spatiis sit quasi in vacuo : tum quia Deus sua potentia facile efficit, ut ipse per vacuum videat, audiat, loquatur; tum quia verisimiliter exiguum illud spatium, in quo est Christus, quod ante vacuum

Christus super omnes caelos, etiam empyreum, ascendit, et quart.

Scilicet rationes, ob quas Christus descendit infra omnia, et ascendit supra omnia.

erat, jam vacuum non est, sed aethere caeli empyrei, qui circum Christi corpus Dei nutu se fundit, plenum.

Ex dictis patet, Christum in convexa illa caeli superficie degere, non perinde ac si quis in terra degeret extra domum suam in tecto domus. Nec enim illa superficies est tectum caeli, sed est thronus Christi regalis et magnificus : unde censori debet non esse extra, sed intra caelum in ejus culmine. Sicut ergo princeps ut ludos speet, residet in culmine amphitheatri, ita ut capite et collo amphitheatro eminent, indeque spectacula melius conspiciat, et plura videt quam illi qui in medio, vel in imo amphitheatri versantur; imo et ipsos residentes, eorumque ordines, ac spectantes omnes et singulos clare contempletur; et nihilominus censetur esse, et est in ipso amphitheatro : ita se habet res de Christo insistente caelo empyreo. Ipse enim quasi mundi Dominus, mundo est superior, ut totum mundum coram se praesentem, sibi que subjectum habeat, recreet, dirigat et moderetur.

Mystice S. Hieronymus : « Christus, inquit, ascendit super omnes caelos, id est super omnia invisibilia, » puta supra omnes angelorum ordines.

UT IMPLERET OMNIA, — ut scilicet dominans in caelis et toto mundo, mittensque Spiritum Sanctum, regna omnia sua fide, religione, cultu implet, inquit Anselmus.

Secundo, inquit electorum angelorum et hominum sedes ac numerum restauraret impleret. Ita idem Anselmus.

Tertio, descendit Christus ad inferos, et ascendit in caelum, ut superis et inferis, sicut et terrestribus, sanguinem suum ostenderet profuisse, itaque se fructu sanguinis sui implesse omnia mundi loca. Ita Hieronymus.

Quarto, ut omnia implet quae de ipso prophetata erant ; inter haec enim ultima sunt, descensus ejus ad inferos, et ascensus in caelum. Ita Chrysostomus.

Quinto, ut plane concluderet suam peregrinationem et opus redemptionis nostrae, cujus finis et terminus est ascensus tum Christi, tum noster in caelum. Ita D. Thomas. Christus enim suo ascensu viam nobis in caelum aperuit, et primitias nostras, scilicet sanctos Patriarchas et Prophetas, eo secum invexit.

Sexto, ut e caelo omnis generis gratiarum et donorum, ac angelorum Custodum missione, pro sua et maiestate et munificentia Ecclesiam implet. Ita Ambrosius, epist. 16, et D. Thomas.

Septimo et planissime, descendit et ascendit Christus successive ex uno in alium locum, scilicet ex inferis caelum transeundo, ut in imo, summo et medio mundi spatio suam declararet gloriam et virtutem, ubique suos electos liberans, hostesque suos spolians et debellans, sique indicaret se imperium in omnes omnino creaturas

habere, regnique totius mundi plenam possessionem jam adire et capessere : idque merito infamiae humilitatis, qua sub omnibus humilibus et creaturis, et ad inferos usque descendit, q. d. Descendit Christus et ascendit, ut implet omnia sua tum potentia, tum maiestate, victoria, gloria, triumpho, possessione, regno, imperio, et quasi inauguratione : quemadmodum rex urbes omnes quasi implet sua potentia, comitatu et pompa, dum in eis inauguratur, aut eas triumphans ingreditur. Ita Theophylactus et Oecumenius. Unde S. Bernardus, serm. 2 De Ascensione : « Ascendit Christus, ait, super omnes caelos, ut adimpleret omnia : jam enim cum se dominum universorum quae sunt in terra, et in mari, et in inferno, probasset, non restabat nisi ut aeris et caelorum se esse dominum, argumentis similibus, vel certe potioribus approbare : terra enim cognovit Dominum, quia ad vocem virtutis ejus, cum clamasset magna voce : Lazare, veni foras, mortuum reddidit. Cognovit mare, quia solidam se praebuit sub pedibus ejus, ita ut Apostoli eum putarent phantasma esse. Cognovit infernus, cujus ipse portas aereas et vectes ferreas confregit; ubi et ligavit illum insatiabilem homicidam, qui vocatur Diabolus et Satanas. Profecto qui mortuos suscitavit, leprosos mundavit, caecos illuminavit, claudos firmavit, et omnem exsullavit infirmitatem, Dominus omnium fuit, et eadem quae fecerat manu, quae defecerant reficiebat. » Et infra : « Ad claudendam igitur tunicam tuam inconsultem, Domine Jesu, ad perficiendam fidei nostrae integritatem, restat, ut videntibus discipulis per medium aeris, sicut aeris dominus, ascendas super omnes caelos. Ex tunc probabitur, quia dominus universorum tu es, quia omnia in omnibus adimplest; et jam tibi profecto debebitur, ut in nomine tuo omnes genua flectatur caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia tu es in gloria et in dextera Dei Patris. »

Christus ascendit super omnia ut probaret se dominum omnium.

Hinc perperam Ubiquetarii colligunt Christi corpus seque ac divinitatem, cui conjunctum est, ubique esse, omniaque mundi loca simul implere reali sua presentia. Ex dictis enim patet aliam esse Apostoli mentem, imo id menti Apostoli repugnare : dicit enim Christum ascendisse in caelum; ergo antequam in caelum ascenderet, si ibi jam erat. Rursus, Christum ait descendisse ad inferos; ergo antequam eo descenderet, ibi non erat. Ascendit enim et descendit significant locum mutationem, qua quis unum locum deserens ad alium se transfert.

Error Ubiquetariorum de corpore Christi nihil quitate refutatur.

Adde : Apostolus docet per et post descensum et ascensum Christum implere omnia, id ipsum ergo non habuit ex vi unionis cum deitate, ut quia deitas est ubique, hinc et corpus deitatis unitum, sit ubique, et implet omnia loca; quod tamen volunt Ubiquetarii, haecque eorum est

ratio fundamentalis : sic enim hanc ubi-quitatem (loquuntur Scholastici) habuisset corpus Christi a primo instanti incarnationis, quo unum fuit deitati; non autem acquisivisset eam per descensum ad inferos, et per ascensum ad celum : quod tamen hic docet Apostolus, si per implere omnia intelligat hanc ubi-quitatem, ut ipsi volunt; pugnat ergo Apostolus cum eorum ubi-quitate ejusque principis.

11. ET IPSE DEDIT QUOSDAM QUIDEM APOSTOLOS, QUOSDAM AUTEM PROPHETAS, ALIOS VERO EVANGELISTAS, ALIOS AUTEM PASTORES ET DOCTORES. — Enumerantur dona non omnia, sed pauca, sub quibus caetera intelligit, quae, ut dixit vers. 8, Christus ascendens in altum hominibus dedit, et gratias quae euique date sunt secundum mensuram donationis Christi, ut dixit vers. 7; scilicet haec dona et gratiae gratis date sunt, apostolatus, prophetia, munus Evangelizandi, pastoratus, doctoratus: sub quibus accipe gratiam gratum facientem, quae quique pro suo munere et officio quod a Deo accepit, idonea et congrua datur, ut eo sancte, pie et fructuose ad suam aliorumque salutem perfungi possit.

Nota: Apostoli erant et vocabantur, qui toto orbe militabant ad praedicandum Evangelium Gentibus, ut ubique instituerent et fundarent Ecclesias: quales erant duodecim illi quos Christus vivens elegit, et Apostolos nominavit; item Paulus, Barnabas, Silas et alii.

Prophetae erant, qui futura praedicebant, ut Agabus et alii: hisce successerunt, ait Ambrosius, Sacrae Scripturae interpretes. Propheta enim est non tantum qui futura, sed et qui occulta et obscura pandit et explicat. Adit Anselmus aliam causam, quia scilicet hi interpretes sacrarum Litterarum, per eas futura iustorum gaudia, malorumque supplicia hominibus praenuntiant.

Evangelistae sunt quatuor, Matthaeus, Marcus, Lucas et Joannes, qui Evangelia conscripserunt. Ita Anselmus et Theophylactus. Secundo, Septuaginta discipuli et similes, qui Apostolis subserviebant in praedicando Evangelio, quique, ut Theophylactus, non ubique circumibant, nec omnia loca peragrabant, sed hinc inde praedicabant Evangelium; quales fuerunt Priscilla et Aquila, Stephanus et Philippus diaconi; hi enim Apostolis subserviebant, sicut presbyteris subserviunt diaconi, et sicut catechista subserviunt concionatoribus: erant enim quasi catechista, qui articulos fidei et Evangelii necessarios ad salutem docebant infideles, et omnes preparabant ad baptismum. Unde Ambrosius, Theophylactus, Anselmus, per Evangelistas intelligunt diaconos.

Evangelistae, ait Ambrosius, sunt diaconi, sicut fuit Philippus: nam quamvis non sint sacerdotes, evangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum et Stephanus et Philippus memoratus. Hinc etiamnum hodie in Missa Evangelium canunt diaconi, inquit Anselmus, et dum ordina-

Enumerantur dona que dedit Christus relinquit Ecclesiam.

Quotiam faciunt vocati Apostoli, qui Prophetae?

Inter praedictos sacra Scripturae.

Qui Evangelistae? Septuaginta discipuli.

tur, potestatem accipiunt ad annuntium Evangelium. Unde eis ex Ordine videtur competere potestas praedicandi, ut docet S. Gregorius, lib. IV *Registrum*, cap. LXXXVIII, quam tamen exercere non debent dum adest sacerdos, qui praedicare possit, et non nisi accepta licentia ab Episcopo, ut Sylvester verbo *Diaconus*, et alii docent.

Pastores sunt Episcopi, et proprie dicti Pastores, qui in una parocia vel dioecesi, cui praesunt et quam regunt, se continent; seu quibus commissa sunt Ecclesiae certae, uti Timotheo commissa fuit Ephesus, Tito Creta. Ita Theophylactus.

S. Augustinus, *epist.* 39, S. Hieronymus et Anselmus, volunt eosdem esse pastores et doctores: qui enim pastor est, debet esse doctor. « Nec in Ecclesiis, inquit Hieronymus, quisquam, quamvis sanctus sit, pastoris sibi nomen assumere debet, nisi possit docere quos pascat. » Unde Apostolus non dicit, « alios pastores, alios doctores, » ut de praecedentibus dixit, « alios Apostolos, alios Prophetas; » sed dicit, « alios pastores et doctores, » quasi fidem sint, vel unius et ejusdem praedictis Ecclesiae duo haec sint munia et officia. Syrus autem et alii distinguunt, uti etiamnum in Ecclesia alios videmus esse pastores, qui in Ecclesia plebem; alios doctores, qui in scholis litteratos docent, ut sincera dogmatum doctrina in Ecclesia retineatur: quales Alexandria fuerunt Heraclas, Pantenus, Origenes, Clemens et alii.

Nota secundo: Haec hierarchiae Ecclesiae et ordinibus qui sunt in Ecclesia, ita adaptat Ambrosius, ad Apostoli sint Episcopi, Prophetae sint interpretes sacrae Scripturae, Evangelistae sint diaconi, pastores sint lectores, qui sacris lectionibus saginant populum, doctores, sive magistri sint exorcistae, qui in Ecclesia coereant ac verberent inquietos. Paulo aliter Anselmus: Apostolis, inquit, respondent Primates et Archiepiscopi, Prophetis Scripturae interpretes, Evangelistis Diaconi, pastoribus Episcopi, doctoribus Presbyteri. Sed hic sensus accommodatissimus est, non literalis.

12. AD CONSUMMATIONEM SANCTORUM. — Graecum καταργησιν descendit ἀπὸ τοῦ καταργεῖν, quod duo significat: primo, rem collapsam restaurare et reparare; secundo, perficere, absolvere, consummare. Juxta priorem significationem Erasmus et Vatablus vertunt, ad institutionem sanctorum, ut scilicet homines per peccatum prolapsi reparentur, restaurentur et revocentur ad primaevanam sanctitatem. Secundo, melius noster Interpres, Ambrosius, Cœcumenius, vertunt, consummationem, id est completionem et perfectionem sanctorum, q. d. Deus in Ecclesia dedit Apostolos, Prophetas, Pastores, etc., ut sancti et electi in Christo tum numero, tum meritis compleantur et perficiantur, itaque ex omnibus sanctis quasi membris suis Ecclesia, quae est edificium et domus Christi, omnibus partibus suis absolvatur, ut ejus fabricae nihil desit, sed tota quaeraverunt sit consummata: ad hanc enim edificationis

Qui sunt Pastores?

Hierarchie Ecclesiae ordinibus adaptantur praedicta dona.

Quomodo et quibus membris corpus Ecclesiae absolvatur?

Ecclesiae consummationem Apostolum respicere, patet ex seq., cum subdit: « In edificationem corporis Christi; » unde et Hieronymus legit, ad institutionem et perfectionem sanctorum: nam per institutionem non intelligit institutionem et doctrinam, sed perfectionem, sicut dicitur domus rebus omnibus instructa cum et nihil deest, habetque omnem suam perfectionem; hanc tamen suam perfectionem acquirit Ecclesia per instructionem proprie dictam, id est doctrinam. Unde subdit S. Hieronymus: Si quis non edificat Ecclesiam Christi, nec subjectam sibi plebem instruit, ut de subjecto populo Christi Ecclesia construat, iste nec Apostolus, nec Propheta, nec Evangelista, nec pastor, nec magister est appellandus.

In opus ministerii, — ut scilicet quisque Apostolus, Propheta, pastor, doctor, plene et strenue opus ministerii sibi credite exerceat: si enim unus faceret omnia, non perfecte faceret singula, ait Anselmus. Unde Vatablus vertit, in opus dispensationis, ut scilicet dispenset prophetiam, Evangelium, doctrinam aliaque talenta sibi a Deo credita.

Haec sententia Pauli premit Apostolos, pastores, doctores, ne sua dignitate insolescant, sed cogitent se esse populi ministros et dispensatores, suaque sibi dona data esse non propter se, sed ut ea in alios dispensent, meminerintque Deum huius dispensationis exactam ab eis rationem exacturum. Unde S. Gregorius, hom. 9 in *Evangelium*: « Lecto, inquit, Evangelii sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab actore mundi gravius inde iudicemur; cum enim augentur dona, rationes quoque crescant donorum; tanto ergo esse humilior, atque ad servendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse respicit in reddenda ratione. Vide dicta I Cor. cap. XII.

In edificationem corporis Christi, — Ecclesiae scilicet, ut illa cui edificium Christi spiritale sensim assurgat, numeroque ac virtutibus proficiat, donec tandem absolvatur, et omnibus suis partibus, omni ornatu et perfectione compleatur et consummetur. Ita Anselmus (1).

13. DONEC OCCURRAMUS OMNES IN UNITATE FIDEI, ET AGNITIONIS FILII DEI, IN VIRUM PERFECTUM, IN MENSURAM ETATIS PLENTUDINIS CHRISTI. — q. d. Hi gradus, et hic hierarchicus Ecclesiae ordo, ut alii sint Apostoli, alii Prophetae, alii Evangelistae, alii pastores et doctores, manebit durabilique, donec infideles omnes ad unam Christi fidem et Ecclesiam vocentur, ut in Christum Filium Dei credant, eumque agnoscent omnes, quotquot Deus credituros praeservit et praedestinavit; et donec in ejus cognitione et dilectione omnes qui credidimus,

(1) Vers. 12: Ut Christiani probe instructi, sancti et idonei reddantur; ut sint ministri Christi, seu qui munere ministrorum fungantur; ut aedificent Ecclesia.

erescamus ad perfectam aetatem et solidam in Christo Christianique spiritu.

Nota: In verbo occurramus est metaphora sumpta ab iis, qui diversis locis egressi in unum locum conveniunt: sic enim ex Oriente vocantur Sinae et Japonae, ex Meridie Africani, ex Septentrione Germani, Galli, Poloni, ex Occidente Mexicani et Perenses, ut sibi invicem occurrant in eadem fide et spiritu, convenientique in eadem Ecclesia Christiana.

IN VIRUM PERFECTUM. — Ex hoc loco multi putarunt, feminas non in proprio sexu, sed in virili resurrecturas et in viros transformandas, ut testatur S. Augustinus, lib. XXII *De Civitate*, cap. XVII et seq. Et videtur haec esse sententia S. Hieronymi, Basilii in *Psalm.* CXIV, Hilarii in *Ilud Matth.* XXII: « In resurrectione neque nubent, neque nubentur, » etc.; Athanasii, serm. 3 *Contra Arianos*, sub finem, et aliorum, qui dicunt in resurrectione non fore sexuum diversitatem. Inter Scholasticos vero Scotus in II, *dist.* XX, expresso docet omnes feminas, excepta una B. Virgine, resurrecturas in sexu virili.

Ratio ejus est, quia sexus femineus est accidens et imperfectio hominis; in resurrectione autem omnis imperfectio tollitur. Rursum femina est mas occasionatus, ait Philosophus. Unde in femina produenda videtur errasse natura, ut cum vellet producere marem quasi hominem perfectum, deficiente virtute generativa seminis (eo quod non satis esset potens ad marem efformandum), pro mare femina produxerit: inde enim femina dicitur (ut apparet) mas occasionatus.

Verum hic est error, cujus contrarium, feminas scilicet in suo sexu femineo resurrecturas, docet S. Augustinus loco citato; Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. LX; Hieronymus, *epist.* 61 ad *Pammachium* contra errores Joannis Hierosolymitani, et communiter Scholastici in IV, *dist.* XLIV. Ratio est, quia in resurrectione resurgit idem numero corpus; ergo in eodem sexu resurgat. Si enim idem numero resurgat, ergo habebit eadem accidentia et eadem condiciones individuantes, inter quas non minima, imo una ex precipuis, est sexus certus et determinatus.

Hinc refellitur ratio fundamentalis Scoti. Falsum enim est ratio femineum esse imperfectio-nem: est enim perfectio, licet minor quam virilis; nec vitium est, sed natura et naturalis conditio. Si enim esset imperfectio et vitium, non fuisset in paradiso et statu innocentiae: jam autem constat Deum in paradiso ex viro feminam, ex Adamo Evam formasse. Nam femina necessaria est ad sobolis propagationem, et consequenter ad speciem humanae conservationem. Unde pariter falsum est, feminam esse marem occasionatum, quia per se Deus et natura intendit producere Evam et feminam, ut per marem et feminam species humana propagaretur. Hoc tamen sensu posset femina dici mas occasionatus, quia

Quomodo omnes egressi diversis locis conveniant in unam Ecclesiam? Aliqui censent, feminas in virum resurrecturas.

Probatur.

Femina in suo sexu non resurgat.

Probatur.

Respondetur ad primum rationem contrariam sententiam.

mas perfectior est quam femina. Natura autem in genere intendit producere id quod perfectius est: ergo in genere intendit producere potius marem quam feminam. Dico in genere: nam in specie et individuo saepe intendit producere id quod minus perfectum est; ut intendit generare infantem, non virum perfectum. Sic hic et nunc ex tali semine intendit producere feminam, non virum. Resurgent ergo feminae in suo sexu, quasi in naturali conditione et perfectione sua.

Dices, Matth. xxi, 30, dicit Christus: « In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in caelo. » Respondeo: Tantum negat hic Christus in caelo fore nuptias et nuptiarum usum, non autem fore feminas; imo eas in caelo fore satis insinuat cum ait: « Neque nubent, » scilicet viri, « neque nubentur, » scilicet feminae.

Institis: Addit Christus quod erunt sicut angeli Dei: angeli autem sexu carent. Respondeo: Erunt sicut angeli non quoad naturam, vel sexus privationem, sed quoad puritatem, vitam spiritalem, immortalitatem et beatam. Hanc enim opponit Christus nuptiis, quae inter homines mortales necessariae sunt ad perpetuandam speciem, ut homo qui moritur, perduret quasi immortalis in filio quem genuit, et post se vivum relinquit. Unde S. Lucas subdit: « Neque enim ultra mori poterunt, et sunt filii Dei, cum sint filii resurrectionis, » q. d. Sancti corpore et anima erunt Deo simillimi, et ad resurrectionem beatam pertinebunt, eruntque immortales; ac proinde nuptiis et usu nuptiarum, qui adhibetur ad speciem perpetuandam, et immortalitatem quamdam acquirendam, illis in caelo opus non erit.

Ubi nota hebraismum: vox enim filius, cum genitivo ponatur vel praemi apud Hebraeos significat reum vel dignum et destinatum. Sic dicuntur filii mortis, gehennae, regni, resurrectionis, id est rei mortis et gehennae, digni regno et resurrectione. Et hoc tantum voluit Hieronymus, Basilius, Athanasius et alii Patres, cum negant in caelo fore sexuum diversitatem; scilicet negant eam fore quoad usum, non autem quoad substantiam: Apostolus vero hoc loco nil tale dicit, sed longe alia est ejus mens, ut mox dicam.

Unde secundo, alii hunc locum sic explicant: « In virum perfectum, » q. d. Resurgemus quasi viri ad iudicium maturum et perfectum, quale est virorum, etiamsi in hac vita mortui simus in aetate et iudicio puerili. Unde, nomine viri quasi dignioris comprehendit et feminas. Sicuti et Psalm. i: « Beatus vir (id est beatus vir, et beata femina) qui non abiit in consilio impiorum. » Verum Apostolus non agit hic proprie de resurrectione, ut jam patet.

Dico ergo tertio, « in virum perfectum, » id est, ut in Christi fide, agnitione, amore non simus infantes et pueri, sed viri, id est provecti, viriles, perfecti, constantes. Ita Chrysostomus,

Quomodo Patres negent in caelo fore sexuum diversitatem?

Verus sensus Apostoli, quomodo occur-

Hieronymus, Theophylactus, Ambrosius, etc. mens omnes in virum perfectum? Ubi, uti et hic, vir non sexum, sed partem etatem, partim perfectionem, robur et constantiam virilem per catachresin significat. Vir ergo perfectus est adultus, constans et robustus. Unde quasi explicans subdit: « In mensuram aetatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae. » Ubi vides virum perfectum opponi parvulo fluctuanti et instabili in fide et doctrina; ac consequenter virum perfectum hic vocari eum qui in fide et doctrina constans et perfectus est, q. d. In Ecclesia alii erunt Apostoli, alii pastores et doctores, etc., donec omnes Christiani, qui praedestinati sumus, occurramus in una fide et Ecclesia, in eaque non simus infantes et parvuli, sed adulti in Christi fide et dilectione, sicut in Christo plenam et perfectam aetatem spiritalem, id est perfectum intellectum, cognitionem et amorem Dei, nanciscamur.

Secundo, dicit « in virum perfectum, » non, in viros perfectos, quia loquitur Apostolus non tantum de singulis et omnibus Christianis, sed etiam magis de tota Ecclesia, eamque et omnes qui in ea sunt, vocat et comparat uni viro perfecto. Unde Syrus vertit, donec omnes simus unus vir perfectus. Sicut enim vers. praeced. Ecclesiam vocavit aedificium Christi: ita mox, ut ostendat hoc aedificium non esse inanime et lapideum, sed vivum et humanum (sic enim Hebraei בן אדם, id est filium, vocant, quasi fabricam et aedificium patris, a radice בנה bana, id est aedificavit), vocat eam corpus Christi, hominem Christi, virum perfectum Christi; ita scilicet ut Ecclesia ejusdem sit quasi anima, aut potius caput, ut ait vers. 13, de quo dixi I Cor. xii, 12.

Itaque sicut crescente corpore organico corporis crescit robur et vegetatio animae, et contra; rursum, sicut crescente corpore crescit caput, et contra, ut scilicet totus homo crescat, donec ad justam et consistentem aetatem, staturamque virilem perveniat: ita pariter Ecclesia singulis suis membris, id est nobis fidelibus, crescit et adolebit in Christo, id est Christi fide, gratia et virtutibus, et vicissim Christus adolebit in nobis, donec Ecclesia ad justam perfectionem et staturam quasi virilem perveniat. Unde Clemens in Paedagogia, viri nomine Christum ipsum intelligit, qui nobis crescentibus quasi nobiscum et in nobis crescit in virum perfectum. Sic Galat. iii, 28, dicit: Unum, vel, ut Chrysostomus legit, unus (scilicet homo politicus) « estis in Christo. » Christus ergo est unus homo, et unum corpus politicum, id est, Christus est una Ecclesia Christiana. Ecclesiae enim suae Christus est quasi hypostasis, anima et vita, ut dixi I Cor. xii. Siquae omnes

Filius apud Hebraeos dicitur fabrica patris.

Per virum perfectum tota significatur Ecclesia.

Christiani in Ecclesia sunt quasi unum, imo unus homo civilis et politicus in Christo. Et haec est radix illius regulae Titonii apud S. Augustinum, quae docet Scripturam sacram tribuere Christo illa quae sunt Ecclesiae Christi; et contra, tribuere Ecclesiae illa quae sunt Christi: quasi sit communicatio idiomatum inter Christum et Ecclesiam, sicut est inter Christum hominem et Christum Deum.

Inter Christum et Ecclesiam communicatio idiomatum.

Ubi advertite: Loquitur Apostolus hic de Ecclesia tanquam de homine singulari et viro unico, tum ut unitatem illam declaret et inleulet, ad quam hortatus fuit Ephesios a vers. 3 huc usque; tum ut singuli meminerint hanc doctrinam sigillatim ad se pertinere, seque in Christo debere crescere in virum perfectum, seu in membra viri perfecti, ut si singulis crescentibus consequenter tota Ecclesia crescat in virum perfectum, ut ita perfecta et consummata fiat Ecclesia et singulorum Ecclesiae membrorum statura, proportio et perfectio, quod fiet in fine mundi et resurrectione communi, non ante; ac proinde eousque durabit hic ordo hierarchicus, et haec omnia, ut alii fungantur apostolatu, alii pastoratu, alii doctoratu, etc. Hae enim crescit, proficit et perficitur Ecclesia « in mensuram aetatis plenitudinis Christi.

Nota primo: Haece verbis explicat « virum perfectum » quem dixi. Secundo, hebraismo « aetatis plenitudinis » vocatur aetas plena et perfecta, scilicet adulta et virilis. Tertio, licet aetas propria hic capi possit, tamen clarius metonymice accipiemus aetatem pro statura, quam aetas saecum affert, quoque esse solet in aetate virili: Graecum enim μέτρα ab αἰσῶν, id est quantus, tam quantitatem, magnitudinem et staturam, quam aetatem significat. Unde Noster subinde staturam vertit, ut Matth. vi, 27, Luc. xix, et Syrus hic vertit קברא קמטא, id est statura, q. d. Donec crescemus, et « occurramus omnes in virum perfectum, » id est, « in mensuram » et magnitudinem « aetatis, » id est staturae, « plenitudinis, » id est plenae et virilis, « Christi, » seu quam habuit Christus in aetate adulta et virili: ut, sicut Christus anno aetatis suae 34, justam habuit viri staturam, ita et eandem analogice et proportionaliter acquirat et habeat in nobis, id est, in nostrae fidei, gratiae, spiritus et virtutum incremento et perfectione. Ita Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus. Persistit in metaphora, qua, ut dixi, Ecclesiam vocat unum virum perfectum, cujus membra sunt singuli fideles, cujusque anima et caput est Christus; ita ut crescente corpore crescat caput, et ipsa etiam anima, id est extensio, vis et vigor animae, et contra, id est, crescente Ecclesia, crescat in ea Christus, et contra: ut Christus dicatur justam et plenam suam staturam in nobis acquirere, dum nos in fide et gratia Christi justam perfectionem et magnitudinem acquirimus. Statura enim, magnitudo et perfectio nostra est statura,

magnitudo et perfectio Christi, ut patet ex dictis. Posset etiam Christi exponi in Christo, q. d. Donec in Christo, id est Christi fide, gratia et corpore, quod est Ecclesia, justam mensuram et staturam plenam et virilem nanciscamur.

Secundo, aliter explicat Anselmus, Gagneus, S. Thomas et Scholastici in IV, dist. xiv, q. d. Donec resurgamus omnes in mensura, magnitudine et statura corporis plena et perfecta, qualis fuit Christi in aetate plena et perfecta, ut sicut Christus anno aetatis 34, justam habuit humani corporis staturam: ita et in resurrectione omnes homines, etiam qui hic in aetate infantili aut puerili mortui sunt, habeant justam corporis sui magnitudinem et staturam: non quasi omnes statura corporis aequales futuri simus Christo; sed quod omnes ea erimus magnitudine et statura, quam habuimus, vel habuissimus (si natura vegeta fuisset, et non impedita) in aetate virili, puta anno aetatis 34, quae fuit aetatis Christi, estque staturae hominis aetas. S. Augustinus tam hanc quam praecedentem explicationem affert, lib. XXII De Civit., cap. xv, et tribus seq. sed magis probat praecedentem, et sine dubio praecedens plane genuina est et ex mente Apostoli. Potest tamen cum auctoribus citatis ad seer-dum hunc sensum extendi: quia illa spiritualis Ecclesia mensura et statura plena et perfecta, de qua proprie hic agit Apostolus, erit solum in resurrectione, quando pari proportione Ecclesia corporalem suam habeat staturam plenam et perfectam: cum scilicet Sancti qui sunt in Ecclesia, sicut animae et spiritus, ita et corporis justam habeant magnitudinem et perfectionem (1).

Omnes resurgent quasi ad staturam suam.

Septem incrementa et aetates hominis interioris et exterioris.

Pulchre S. Augustinus, De Vera Religione, cap. xxvi, tom. X, incrementa et aetates septem homini interiori aequae ut exteriori tribuit, puta infantiam, pueritiam, adolescentiam, juventutem, virilitatem, senectutem et decrepitan. « Iste, inquit, dicitur novus homo, et interior, et caelestis, habens et ipse proportionem non amnis, sed profectibus distinctas quasdam spirituales aetates suas. Primam, in uberibus utilis historiae, quae nutrit exemplis. Secundam, jam obliviscentem humanam et ad divina tendentem, sed ad summam et incommutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam, jam fidentiore et carnalem appetitum rationis robore maritantes, gaudentemque intrinsece in quadam dulcedine conjugali; cum anima menti copulatur, et velamento pudoris obnubitur, ut jam recte vivere non cogatur, sed etiam omnes concedant, peccare non libeat. Quartam, jam idipsum multo firmissimum ordinatiusque facientem, et emicantem in virum perfectum, atque aptam et idoneam omnibus

(1) Allius: « Aetas plenitudinis Christi, » id est aetas perfecta, seu virilis Christi, infantiae opponitur, staturamque perfectionis in scientia et virtute designat.

etiam persecutionibus, et mundi hujus tempestatibus ac fluctibus sustinendis atque frangendis. Quintam, pacatam atque ex omni parte tranquillam, viventem in opibus et abundantia incommutabilis regni, summæ atque ineffabilis sapientie. Sextam, omnimodæ mutationis in æternam vitam, et usque ad totam oblivionem vite temporalis transeuntem in perfectam formam, quæ facta est ad imaginem et similitudinem Dei. Septima enim jam quies æterna est, et nullis ætatis distinguenda beatitudo perpetua: ut enim finis veteris hominis mors est, sic finis novi hominis vita æterna. Ille namque homo peccati est, iste iustitie.

14. UT JAM NON SIMUS PARVULI FLECTUANES, ET CIRCONFERAMUR (ἑβριχε περισφραγιστοι, id est circumacti) OMNI VENTO DOCTRINE IN NEQUITIA HOMINUM. — Ecce hic explicat quod dixit, « in virtum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, » q. d. Uti non simus quasi pueri, qui omni vento impulsu, persuasione agitantur, ait Syrus, et in omnem partem abripi se sinunt; sed potius contra omnes Novatorum impulsus, susiones et dogmata nova, quasi viri firmi et constantes in vera fide et Ecclesia Christiana persistamus. Alludit Paulus ad Hebræum ἡδὲ πέσι, id est parvulus et insipiens, cui quidvis persuadetur: radix enim ἡδὲ πάτα (unde Græcum πῆλα) significat suadere, persuadere, pellicere, flectere, inclinare.

Nota, « in nequitia hominum, » id est, per nequitiam hominum, per homines nequam et dolosos, scilicet pseudoapostolos et hereticos, qui faciunt vos fluctuare in fide, et novis doctrinis vos ventillant. Græce ἐν τῷ ἁμαρτωλίῳ ἑβριχίον, in alea, vel aleatione hominum, id est in fallacia dolosis aleatoribus usitata, quam S. Augustinus supra illusionem, Noster nequitiam vocat. Κουδύον enim significat tesseris sive alea ludere: in quo lusu arte opus est, et lusus nititur circumvenire collusorem si possit; summ enim tantum commodum spectat: inde ἁμαρτωλία, id est aleatio, significat versutiam, fallax artificium, et artificem fallaciam.

Fallacia ait Erasmus. Falsos ergo doctores comparat fraudulentis aleatoribus, inquit Theophylactus, qui doctrinam fidei adinstar aleæ et taxillorum transportant ad plausum hominum. Itaque sensus est, q. d. Ne circumferamur omni vento doctrinæ, quocumque nos et homines nequam et veteratores impulerint.

Itaque primo, per metaphoram aleæ et aleatorum notat incertitudinem hæresis et hereticorum. Secundo, inconstantiam et desultoriam levitatem, quod quasi aleam de fide jaciunt, et quasi ad jactum aleæ doctrinam mutant, ut his illivse gratificentur, aut ut sui cerebri commentis, phantasiis et somniis novis indulgant; idque tanta arte, ut nonnisi ab oculatis cerni et redargui possint: sicut periti aleatores aleam ita dextre invertunt, ut socium cum quo ludunt fallant, et vix quisque advertat. Sic nostro hoc sæculo Lutherus,

Erroneum dem in constantia in hereticis

Philippus, Calvinus aliique Novantes paucis annis ac fluctibus suscitatos, institutiones et confessiones mutarunt sæpius, aliaque imo contraria dogmata ediderunt et commentis sunt: hinc qui illos sequuntur, ab eis circumaguntur omni vento doctrine: ut merito Georgius, Saxoniae Dux, rogatus a Catholicis quid Lutherani sui crederent, responderit: Quid nunc credant, scio; quid sequenti anno credituri sint, prorsus ignoro. Idipsum de Arianis docet S. Hieronymus lib. ad Constantium et Constantem Imp.: « Periculosum, inquit, nobis atque etiam mirabile est, tot nunc fides existere, quot voluntates; tot nobis doctrinas esse, quot mores; et tot causas blasphemiarum pululare, quot vitia sunt, dum audita fides scribitur et volumus, aut ita ut volumus intelligitur. Sic plurimæ cœperunt esse fides, ne ulla sit: imo vero annuæ menstruæque de Deo fides decernuntur; novis subvertuntur vetera, » etc.

Tertio, per aleam et aleatores; ut Chrysostomus, Theophylactus, Vatablus, notat Apostolus fraudes pseudodoctorum, quibus per suas captiones et blandiloquentiam, hæreses et errores suos tegunt, eosque pro fidei articulis substitunt, ac vulgus in illos pellicunt. Unde sequitur:

IN ASTUTIA AD CIRCONFVENTIONEM ERRORIS, — ut scilicet simplices et incautos astute circumveniendos ac decipiendos in errorem inducant. Pro circumventionem græcæ est περισφραγία, id est insidias fallendi et insidiosas fallacias. S. Augustinus supra veritit, machinationes; περισφραγία enim significat hominem in via furtim et ex insidiis adorari. Hæc autem omnia ingens sunt nequitia, uti recte veritit Noster, non verbum verbo, sed sensum reddens et transferens. Secundo, pro erroris græcæ est πλάνη, id est impostura, ut sua impostura scilicet simplices circumveniant et decipiant, q. d. Impostores sunt hi Novatores; suis imposturis conantur omnibus imponere.

15. VERITATEM AUTEM FACIENTES. — Ἀποδοκιμασθε δὲ, Veritas ista est, sed veritatem sectantes. Ita Vatablus.

Nota: Quadruplex est veritas: Prima mentis, quæ mens mentisque conceptio ac iudicium conforme est objecto et rei, eamque ita concipit, ac de ea ita iudicat, sicut revera res in se est: huic opponitur falsitas, quæ mens de re iudicat aliter quam res in se habet.

Secunda veritas est oris, id est veracitas, quæ sermo noster conformis est menti et animo, ut os loquatur id quod revera animus cogitat et intendit, et lingua respondeat menti; huic opponitur mendacium, quo aliud loquimur, aliud cogitamus vel intendimus. Estque hæc veritas duplex, una assertoria, quæ asserimus id quod verum est; altera promissoria, quæ est fidelitas qua prestamus quod promissimus. Utraque hæc veritas tam oris quam mentis est quas formalis.

Unde tertia veritas est objectiva, puta veritas doctrinæ et fidei, quæ doctrinæ et fides in se vera

Erroneum dem blandiloquentiam errorum pulchrum

Quadruplex est veritas Prima, mentis.

Secunda, oris.

Tertia, objectiva.

Quarta, actionum et vite.

Veritas opponitur pravitate.

Apostolus de tertia et quarta veritate loquitur.

Triplex Ecclesie augmentum.

est, ut, si illi assentiatis, eamque doceas. Veritati assentiatis, et veritatem doceas.

Quarta est veritas actionum et vite, quæ non est aliud quam rectitudo et conformitas, qua actiones nostræ respondent sue regule, ut scilicet conformes sint vero iudicio pratico, rationi, legi, voluntati Dei et prescriptio virtutis. Itaque hæc veritas est debitum et officium cuiusque, sive id quod quemque facere deest: unde illi opponitur pravitas et peccatum, quod aberrat et difformiter est rationi et legi. Sic dicitur Joan. viii. 44: « Ille (scilicet diabolus) homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, » id est non stetit in integritate et rectitudine nature in qua conditus erat, non permansit in suo gradu et officio, non fecit quod æquum erat, rectum et iustum, non egit quod decebat angelum et creaturam lam sapientem et nobilem agere, ut scilicet agnosceret, coheret, subdoleret se suo creatori, eique pro tantis in se donis gratias ageret: unde consequenter a veritate excidit, ut patet ex eo quod jam « veritas in eo non est, » quodque « mendax est, et pater ejus, » scilicet mendacius. Hoc enim abstractum tacite latet et continetur in concreto mentis: siquæ Hebræi sua relativa referunt sæpe ad antecessores non expressum, sed tacitum et latens in alio quod expresserunt. Sic sæpe alibi in Scriptura veritas sumitur, ut cum in Psalmis toties dicitur, quod omnia opera Domini sint vera, vel veritas: sensus enim est, reclusa, aqua, justa, sancta sunt opera Domini.

Hic intelligit Apostolus partim tertiam veritatem, scilicet doctrinæ: opponit enim illam errori qui præcessit, q. d. Nolite errores Novatorum et impostorum sequi, sed sectamini veram fidem et doctrinam. Partim quartam: vult enim non tantum nos veritatem credere et docere, sed et facere, ut veritit Noster: ut scilicet juxta fidem nostram christianæ vivamus, et veritatem doctrinæ veritate et rectitudine vite exprimamus; unde ait: Veritatem autem facientes, id est debita christianismi officia exequentes, in charitate, id est per charitatem et charitatis opera; crescamus, ἀειθαλομεν, augetur; Vatablus, adolescamus; alii, grandæviam; Theophylactus, augetur, scilicet tam bona opera, inquit, quam fidem, tam sanctam vitam quam dogmata (1). Ita et Chrysostomus, qui triplex augmentum hic significari vult. Primum, quo corpus augmentum facit, dum in singulis membris operatur spiritus, juxta cuiusque membri modum et exigentiam. Secundum, quo singula membra capiunt augmentum ex subministracione spiritus. Tertium, quo spiritus ipse

augetur, dum a capite fluens meat per omnia membra, contingens et connectens singula; hoc est enim quod ait: « Crescamus in fide per omnia, » scilicet membra. Rursus, « per omnia, » id est quaqueversum, in longum, latum, crassum, omni augmento, scilicet omnibus donis, gratis et virtutibus: charitate enim crescent, crescent pariter in homine omnia dom et virtutes.

Nota, « in illo, » scilicet Christo: unde explicans subdit: « Qui est caput Christus; » hebraismo enim redundat antecedens illo, Latine enim dicere debuisse: « Crescamus in Christo, » qui est caput. « Christus enim quasi caput influit gratiam et vim crescendo et augetur in singula membra totius corporis, id est Ecclesiæ: ita ut corpus hoc et singula ejus membra crescant in Christo, id est Christi capitis sui virtute et influxu; et vicissim Christus quasi caput in Ecclesiam quæ in suo corpore. Dum enim Ecclesia crescit, crescit quasi Christus, id est Christi influxus, fides, gratia, operatio, gloria et regnum. Id plane explicat versu sequenti.

16. EX QUO (scilicet capite Christo) TOTUM CORPUS (Ecclesie) COMPACTUM (συναρμολογημένον, id est coagmentatum et compaginatum: ex capite enim omnia membra compaginantur, et per suas compages descendunt. Sic ex Christo Christiani omnes tam Galli, Hispani, Belge, Itali, quam Africani, Syri, Indi descendunt, et in unum Ecclesiæ corpus compaginantur) ET CONNEXUM (ut scilicet membrum membro, fidelis fidelis per eandem fidem et spiritum cohereat, fiatque ex omnibus unum corpus, scilicet Ecclesia) PER OMNEM JUNCTURAM (id est commissuram, qua unum membrum alteri committitur et jungitur. Græcum enim ἀρτηί; significat artuum mutuos inter se contactus, qua parte scilicet committuntur. Unde S. Augustinus supra legit, per omnem tactum) SUBMINISTRATIONIS (id est per omnem juncturam subministrantem, scilicet spiritus animales et vitales, id est per mutuam unionem, qua nobis subministratur spiritus et gratia Christi capitis nostri), SECUNDUM OPERATIONEM (κατὰ ἐνέργειαν, ex vi et efficacia intus agente et operante. Vim Christi intellige, qui instat capitis influit, et singula membra vegetat) IN MENSURAM UNUSCUIUSQUE MEMBRI (id est pro modo, mensura et exigentia cuiusque membri, ut scilicet singula membra, puta singuli fideles, juxta suam naturam, statum et conditionem a vi animæ vegetantur, id est a Christi gratia et spiritu, justam mensuram et incrementum accipiant: itaque) ARGUMENTUM CORPORIS FACIT (ipsam ipsum corpus: hoc enim suppositum ex initio hujus versus sibi deposuit verbum facit. Est hebraismus: corpus facit augmentum corporis, id est sui ipsius, q. d. Seipsum adificat et perficit corpus hoc, scilicet Ecclesia, ut æqualiter totum crescat, sed uniformiter difformiter, ut loquuntur Philosophi: qua scilicet singula membra crescant æqualiter, sed proportionaliter, quodque scilicet

Christus ut caput quid opponatur in Gentibus Ecclesiæ

Collectio Ecclesie et veritas Gentium.

(1) « Veritatem autem facientes in charitate, » id est, vel: Si vobis aliis diligere, seu, genuino amore plenum esse; vel: Veri, seu vere doctrinæ studiosum esse, ita tamen ut hoc studium sit cum amore conjunctum, nec concordie mutuoque Christianorum amori obsit. Hic posterior sensus præstare videtur, quia ἀειθαλομεν hic oppositum est τῷ πᾶσι.